

Norges Fredsråds Innstilling til Stortingsmelding 41 (2003-2004):

”Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2003, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningsarbeid”

Norges Fredsråd takker regjeringen for å ha tatt Stortingets innstilling S. Nr. 41 (2003-2004) krav om større grad av åpenhet om norsk eksport av forsvarsmateriell til følge, med det resultat kapittel 3 i Stortingsmeldingen redegjør for. Her er det tydelig at Utenriksdepartementet har tatt konstruktive forslag fra blant andre Norges Fredsråd til etterretning, med den følge at årets melding er langt bedre på åpenhet enn tidligere meldinger av samme sort. Det gjenstår imidlertid en del arbeid på denne fronten før gjennomsiktigheten rundt norsk eksport av forsvarsmateriell er tilfredsstillende, og vi vil derfor komme med nye konstruktive forslag til forbedringer nedenfor.

Vi ser imidlertid at norsk eksport av forsvarsmateriell fortsatt er i ekstrem vekst, noe som gjør at en innskjerping i forhold til regelverk og praksis er viktigere enn på lenge. **Se vedlegg 0.** I denne innstillingen vil vi derfor foreslå en rekke tiltak for å øke vår kontroll med norsk eksport av forsvarsmateriell i fremtiden.

Norges Fredsråd ønsker følgende forbedringer i forhold til regelverk og praksis for norsk eksport av forsvarsmateriell;

1. Innfør obligatoriske krav om sluttbrukererklæringer ved all norsk våpeneksport
2. Nedsettelse av et parlamentarisk eksportkontrollråd etter svensk mal
3. En stopp for alle leveranser av forsvarsmateriell til bruk i Irak
4. Et totalregnskap over hva norsk forsvarsindustri koster det norske samfunn
5. Norsk tilslutning til ideen om en Arms Trade Treaty, som fremmet igjennom den internasjonale Control Arms Campaign.

1. Obligatoriske krav om sluttbruker erklæringer

Når Norge eksporterer forsvarsmateriell til såkalte gruppe 2-land (alle land utenom NATO og Norden), krever UD at mottakerlandet gir en såkalt *sluttbrukererklæring*. En ’sluttbrukererklæring’ er et dokument der mottakeren erklærer at vedkommende er endelig bruker/mottaker av materiellet, opplyser hvor det skal installeres og brukes, samt at materiellet ikke skal videreselges uten etter norske myndigheters samtykke.¹ Det har imidlertid vært mangeårig praksis at Norge ikke krever slike erklæringer fra gruppe 1-land, altså allierte og nordiske land. Grunnen er at eksporten markerer tillit til mottakerlandet.

Selv om det oftest er umulig å vite om norske våpen reeksporteres til tredjeland, er det på ingen måte usannsynlig. Vi vet for eksempel at USA eksporterer våpen til Colombia, Israel og Nepal.² Disse er alle land som UD avslo søknader om å

¹ Definisjon fra St. meld. nr. 35 (2002–2003), kap. 2.3.

eksportere forsvarsmateriell til i 2003.³ Vi har imidlertid ingen garanti for at landene ikke mottar norsk forsvarsmateriell gjennom våre allierte, slik som USA. Utvidelse av kravet om sluttbrukererklæringer til gruppe 1-land vil bidra til å løse dette problemet.

Problemet med reeksport til tredjeland har blitt ytterligere forverret etter utvidelsen av NATO de siste årene. Listen over gruppe-1 land inkluderer nå foreksempel Polen, Tsjekkia og Slovakia. Det er ikke mange år siden man fant ut at to polskeeksporterte stridsvogner hadde funnet veien til Sudan under fredsforhandlingene mellom Khartoum og SPLA/SPLM.⁴ Norges fredsmeklingsinnsats i Sudan ble med andre ord aktivt underminert av våpeneksport fra et land vi nå ikke krever sluttbrukererklæringer fra. Polen har riktignok skjerpet sin eksportkontroll kraftig de siste årene, men det samme kan neppe sies om Tsjekkia og Slovakia. Tsjekkia har for eksempel markert seg med å eksportere våpen til Sri Lanka.⁵

Sri Lanka har i flere år vært et prestisjeprosjekt for Utenriksdepartementet. Norge har vært helt sentral som mekler og tilrettelegger i fredsforhandlingene mellom myndighetene og opprørerne, de tamilske tigrene. I år 2000 skjedde en eskalering i kampene på Sri Lanka, og 3.791 mennesker mistet livet.⁶ Amnesty International rapporterte at titusener ble internt fordrevne av kamphandlingene i dette året. Likevel eksporterte flere av Norges allierte våpen til Sri Lanka dette året. Mye av eksporten var trolig tiltenkt det sivile markedet, men det virker lite sannsynlig at dette var tilfellet for det britiske salget av 40 maskingeværer. Langt større var den tsjekkiske eksporten av håndvåpen og lette våpen til Sri Lanka, som i år 2000 hadde en samlet verdi på ca. 18,7 millioner kroner. 9,8 millioner dollar av dette var i kategorien ”Bomber, granater, ammunisjon, miner og annet”, ca. 8,6 millioner dollar i ”håndvåpenammunisjon” og 237.211 dollar i ”Militære våpen”.⁷ Norge krever ikke garantier fra tsjekkerne for at norske våpen ikke eksporteres videre.

Tsjekkerne er blant de verste landene i Norges gruppe-1 land, sammen med slovakene. Slovakene har også solgt våpen til Sri Lanka: I 2002 var den slovakiske eksporten av håndvåpen og lette våpen til øya verdt ca. 5,1 millioner dollar. Eksporten var kategorisert som bomber, granater og ammunisjon.⁸ Slovakia var ikke medlem av NATO i 2002, og således ikke inkludert Norges gruppe-1 liste. Etter den siste NATO-utvidelsen er imidlertid Slovakia i samme kategori som Tsjekkia.

Sri Lanka er ikke bare et eksempel på den generelt manglende kontrollen med internasjonal våpenhandel. Det er også et eksempel på at norsk eksportpolitikk, slik den fremstår nå, har kommet i alvorlig konflikt med andre deler av norsk utenrikspolitikk. UDs profilering av Norge som fredsnasjon blir underminert av departementets egen våpeneksportpolitikk. Løsningen er å stille strengere krav til våre allierte, gjøre kravet om sluttbrukererklæringer obligatorisk, og samtidig jobbe for bedre kontroll i internasjonale fora. Norges Fredsråd mener derfor at

² NISAT-databasen. www.nisat.org NB! Selv om NISATs database er svært god, er statistikken for våpeneksport alltid problematisk på grunn av manglende gjennomsiktighet i handelen. Tallene er ikke alltid entydige – noe som gjelder alle referanser til tall fra NISAT-databasen i denne artikkelen.

³ St. meld. nr. 41 (2003–2004).

⁴ Undermining Global Security, mai 2004.

⁵ NISAT-databasen.

⁶ Smith 2003.

⁷ NISAT-databasen.

⁸ NISAT-databasen.

Utenriksdepartementet bør kreve sluttbrukererklæringer av alle mottagere av norske våpen fordi;

- a. Våre nære allierte bryter norske normer.
- b. Internasjonale forpliktelser. Krav om sluttbrukererklæringer er i full overensstemmelse med internasjonalt politisk bindende regelverk på feltet. EUs Code of Conduct for Arms Exports fra 8. juni 1998 er rimelig å tolke dit hen at sluttbrukererklæringer også skal kreves ved våpentransaksjoner til Norges nære allierte,⁹ og i FNs handlingsprogram for å forhindre ulovlig handel med håndvåpen fra 2001 er kravet om sluttbrukererklæringer eksplisitt.¹⁰
- c. d. Norge som fredsnasjon. Det er sentralt at Norge i det minste forsøker å gjøre seg selv til et foregangsland på dette området for å kunne bli tatt alvorlig i sin rolle som fredsnasjon og internasjonal fredsmekler.

Norsk utviklingspolitiske målsettinger er i konflikt med norsk eksportpolitikk

Det er rimelig klart at opprusting i utviklingsland altfor ofte fører til *mindre* stabilitet og sikkerhet, ikke mer. Dette er naturligvis spesielt viktig i land der det er krig, hvilket er en viktig grunn til at Norge har et lovforbud mot å eksportere våpen til slike land. Likevel bedriver våre allierte slik eksport i stor stil. Sett med norske øyne, er det interessant at Norges hovedsamarbeidsland i bistandsøyemed ofte er mottakere av våpen fra NATO-land. USAs eksport til Colombia, Nepal, Filippinene og Israel er en kjent sak. Tsjekkia eksporterer våpen til Mosambik, Tanzania, Uganda, Zambia, Bangladesh og Nepal, altså seks av Norges syv hovedmottakere av norsk bistand (det siste er Malawi). Den tsjekkiske eksporten er verdt millioner av dollar.¹¹ Hvor mye utvikling denne eksporten eventuelt saboterer er vanskelig, hvis ikke umulig, å anslå. Like fullt er sammenhengen mellom tilgjengelighet av våpen og fravær av utvikling godt dokumentert, og derfor bør Norge aktivt motarbeide slik uansvarlig våpenhandel. Det minste man kan gjøre er å forsikre seg om at det ikke er *norskproduserte* våpen som fores inn til Norges bistandspartnere.

Problemet med våpen i forhold til bærekraftig utvikling vil være stort så lenge internasjonal våpenhandel ikke reguleres bedre. I tillegg til de nevnt ovenfor, inkluderer tsjekkernes eksportliste de siste tre årene Eritrea, Elfenbenskysten, Sierra Leone, Den demokratiske republikken Kongo, Zambia, Zimbabwe, Iran, Israel, Filippinene og Syria. Slovakias eksport inkluderer blant andre Bangladesh, Syria, Iran og Israel.¹²

Ingen formel garanti mot reeksport til uønskede mottagere av norske våpen kreves i dag av NATO medlemmer og de Nordiske land. Dette resulterte i at 81% av norsk eksport av våpen og ammunisjon var basert på blind tillit i 2003. Med tanke på at norsk eksportkontroll søker å holde kontroll over all eksport av teknologi som kan være av betydning for andre lands utvikling, produksjon og anvendelse av militære kapabiliteter¹³, representerer dette ett stort hull i norsk eksportkontroll.

⁹ Code of Conduct, 1998, criterion 7, punkt c og d.

¹⁰ FNs handlingsprogram, 2001: Del 2, pkt. 12.

¹¹ NISAT-databasen.

¹² NISAT-databasen.

¹³ Jmf St.mld.41 (2003-2004), kap 2, s9

Se vedlegg 1. ”Våpen på avveie”

2. Nedsettelse av et eksportkontrollråd etter svensk mal

Svenskene er europamestere på åpenhet i forhold til våpeneksport, og det virker derfor naturlig å se til Sverige for tips om hva det norske Storting kan gjøre for å nå sine edle mål. I fjor høst registrerte Norges Fredsråd et svært lavt kunnskapsnivå blant Utenrikskomiteens medlemmer om de relevante forhold i Sverige. Denne mangel på kunnskap kostet sannsynligvis fjorårets forslag om nedsettelse av et utvalg for å utrede mulighetene for et slikt eksportkontrollråd etter svensk mal det nødvendige flertallet i komiteen. For å sikre oss at Utenrikskomiteen i år har et bedre beslutningsgrunnlag i forhold til samme sak, vil vi derfor presentere noen essensielle fakta om relevante forhold rundt det svenske eksportkontrollrådet.

Se vedlegg 2. ”Eksportkontrollrådet i Sverige”

3. En stopp for alle leveranser av forsvarsmateriell til bruk i Irak og som fremmer andre overgrep

Et problem med norsk eksport av forsvarsmateriell angår formuleringene i det gjeldende lovverket fra 1989. Kravet denne aktuelle forskriften setter er at Norge forplikter seg til ikke å eksportere våpen til ”områder der det er krig eller krig truer eller land hvor det er borgerkrig”.¹⁴ Norges Fredsråd mener dette ikke er tilstrekkelig. Norsk lovgivning og praksis på området bør også sikre at Norge ikke eksporterer forsvarsmateriell til:

1. Land som fører krig utenfor egne områder, som Norge bedømmer som folkerettsstridige, og
2. Land der grunnleggende menneskerettigheter ikke overholdes eller står i alvorlig fare for å brytes.

Når det gjelder land under det første punkt, viser tall fra Statistisk Sentralbyrå at Norge ikke stoppet eksporten av våpen til Australia, Storbritannia og USA under Irak krigen i 2003. Dette var ikke i strid med norsk lov, noe som betyr at man bør stramme inn regelverket – spesielt dersom Norge ønsker å fremstå som en troverdig fredsnasjon og fredsmekler i fremtiden.

Når det gjelder menneskerettighetsprinsippet, kan det nevnes at vi blant mottakerene av kategori A-materiell utenfor gruppe 1 i 2003 fant Brasil, Chile, Japan, Sør-Korea, Malaysia og Thailand. Blant mottakerne av B-materiell utenfor gruppe 1 var Bahrain, Kypros, Egypt, Kroatia, Saudi-Arabia, Singapore og Sør-Afrika.¹⁵

I alle disse tilfellene er nivået for menneskerettighetsbrudd og voldskriminalitet alt for høyt etter vårt syn til at Norge burde tillate eksport av denne typen.

For en oversikt over norske krigsbidrag i Irak;

Se vedlegg 3 ”Forsvarsmateriell til Irak”

¹⁴ Dette prinsippet har det forøvrig vært bred politisk enighet om i norsk politikk siden 1959.

¹⁵ St. meld. nr. 41 (2003–2004).

4. Et totalregnskap over hva det norske militærindustrielle kompleks koster det norske samfunn

Den Norske stat sponser norsk forsvarsindustri, og dermed også norsk eksport av forsvarsmateriell. Uten en total oversikt over denne subsidieringen vil industriens antatte samfunnsøkonomiske gevinster ikke være mer enn antagelser. Norges Fredsråd ønsker derfor et fullstendig regnskap over hvor mye staten bidrar med av indirekte og direkte subsidiering av norsk eksport av forsvarsmateriell. Dette er avgjørende for at våre beslutningstagere og allmennheten skal kunne få et fullstendig bilde av bransjen. Norges Fredsråd foreslår derfor;

- A) Kommisjoner et større forskningsprosjekt om de direkte og indirekte kostnader av det norske militærindustrielle kompleks.
- B) Hold en omfattende høring på saken når forskningsresultatene foreligger.
- C) Sett av støtte til folkeopplysning om sakens natur

Se vedlegg 4, Behovet for et totalregnskap

5. Norsk tilslutning til ideen om en Arms Trade Treaty, som fremmet igjennom den internasjonale Control Arms Campaign.

For å vise noen av de legale utfordringene ikke sprednings regimene i dag står ovenfor vil vi gi et eksempel i forhold til internasjonal håndvåpen spredning;

- Håndvåpen produsenter kan søke kontrakter i land hvor subsidiene til våpenindustrien er høye og kravene om eksportlisenser er minimale. Ettersom våpenhandelen globaliseres er også mulighetene for å finne smutthull i de nasjonale lovverk flere. Bedrifter kan unngå strenge regler i ett land ved å produsere våpnene på lisens i et annet land.
- Grunnet mangelfull nasjonal og internasjonal lovgivning på området, kan våpenhandlere organisere salg og kjøp av våpen mellom to fremmede land uten å søke tillatelse fra sitt hjemland. På denne måten kan overskuddslagre av våpen fra den kalde krigens dager ende opp hos geriljagrupper, paramilitære grupper og barnesoldater i Uganda, Kosovo, Colombia eller Kongo.
- Svært få land gir ut opplysninger om hvilke bedrifter som eksporterer hvor mye og til hvem. Begrunnelsen for å holde opplysninger tilbake er hensynet til nasjonale næringsinteresser. Uten denne typen informasjon vil man ikke kunne stille industrien til ansvar for deres aktiviteter på en skikkelig måte.

For liv og helse til befolkningen i Sør er fordelene av en internasjonalt legalt bindende avtale som tar høyde for det overnevnte udiskutable. Arms Trade Treaty (ATT) søker å gjøre nettopp dette. Human security perspektivet som ligger til grunn for ATT er i dag blitt et langt viktigere formål med nedrustning enn tidligere, og Norge kan hevde seg internasjonalt på en positiv måte ved å erklære sin støtte til denne avtalen.

Se vedlegg 5, "ATT"

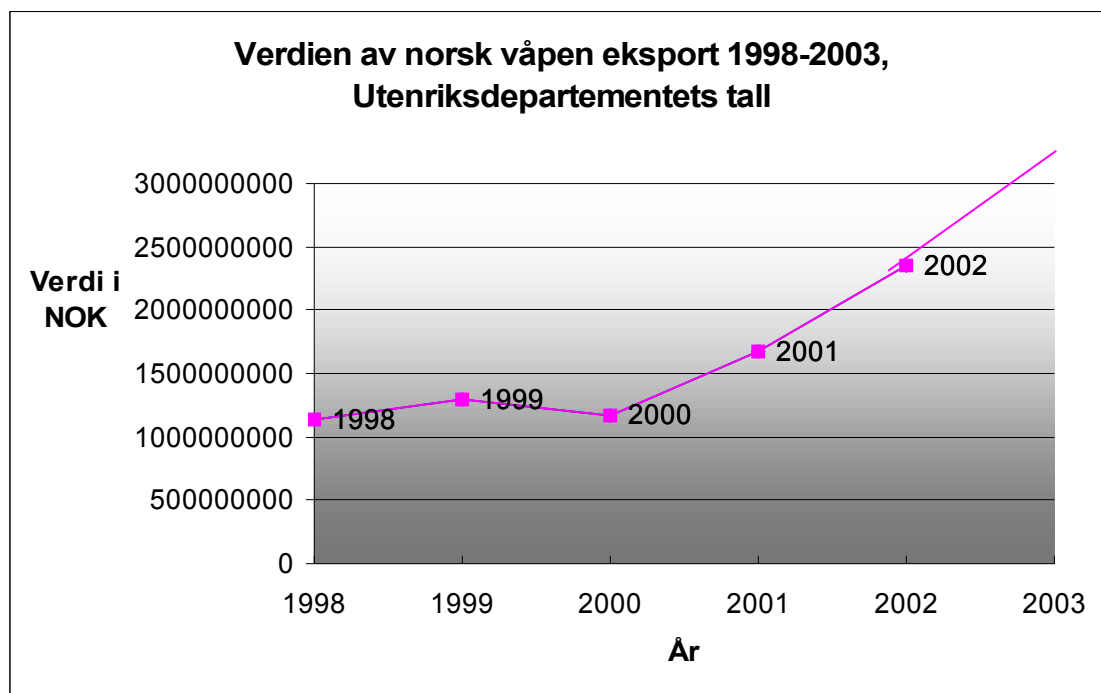
Vedlegg 0 til Norges Fredsrådes innstilling til Stortingsmelding 41 (2003-2004)

Norsk våpeneksport er i ekstrem vekst

Tabell 1: Utvikling i verdi av norsk eksport av forsvarsmateriell oppgitt i NOK ifølge årlige Stortingsmeldinger fra 1998 til 2003

1998	1999	2000	2001	2002	2003
1.135.291.000	1.300.327.000	1.169.277.000	1.680.614.000	2.354.621 000	3.023.980.000

Dette tallmaterialet gir følgende graf:

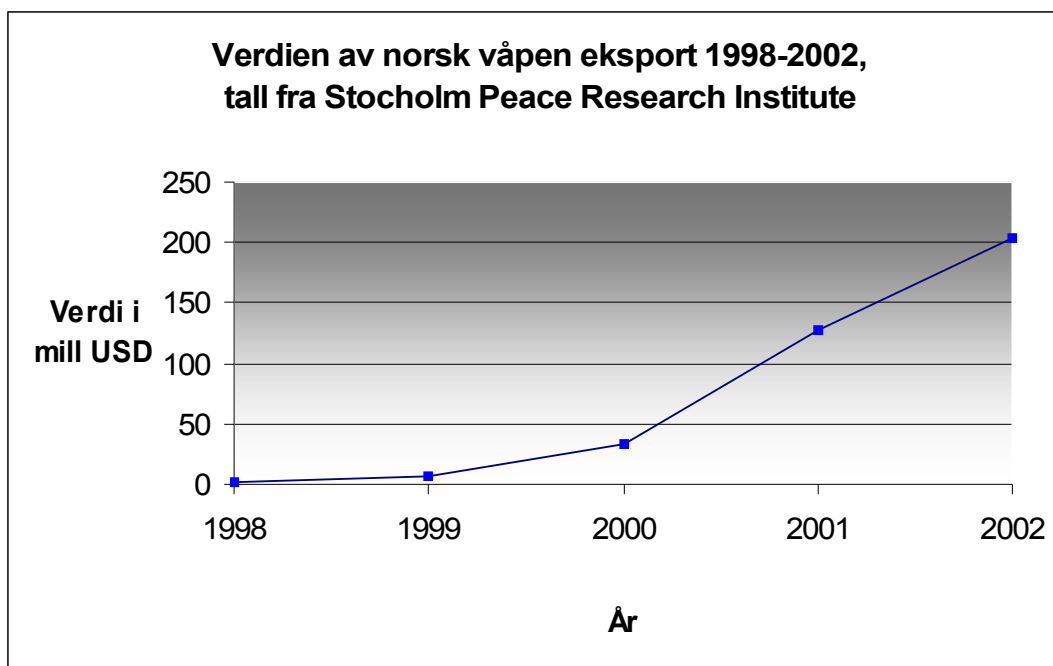

Tabell 2: Utvikling i verdien av norsk våpeneksport oppgitt i USD med konstante 1990 priser ifølge Stockholm Peace Research Institute (SIPRI)¹⁶

1998	1999	2000	2001	2002
2.000.000	6.000.000	33.000.000	128.000.000	203.000.000

Dette tallmaterialet gir følgende graf:

¹⁶ SIPRI yearbook 2003, Table 13A.2 p 470

Grunner til forskjeller i tallmateriale hos SIPRI og UD.

SIPRI tallene presentert i tabellen og grafen her omfatter kun konvensjonelle våpensystemer, som raketter og lignende. For eksempel omfatter deres tall for norsk våpeneksport i 2002 kun salg av Pingvinraketter, pansrede kjøretøy og krigsskip. SIPRI henter kun data fra offentlige kilder, slik som fra aviser og andre media. UD's tallmateriale, som årlig kommer til uttrykk i Stortingsmeldingene om norsk våpeneksport, er på sin side langt mer omfattende. I tillegg til å ta for seg våpensystemene som SIPRI's data presenterer, inkluderer UD's tall også salg av alt annet forsvarsmateriell, flerbruksmaterie¹⁷ og inntekter for tjenester og reparasjoner ytt i forhold til dette.

Norge er verdens ellefte største våpeneksportør, ifølge SIPRI's tall, som er gjengitt i grafen ovenfor (SIPRI's tabell 13.A.2. i SIPRI Yearbook 2003). Dette er interessant, spesielt med tanke på at Stortingsmelding 35 (2002-2003) henviser til den samme type publikasjon, (SIPRI Yearbook 2002), for å hevde at Norge i perioden 1996 til 2000 var verdens 26. største våpeneksportør.¹⁸ Utenriksdepartementet synes altså å sette troverdighet og relevans til denne kilden.

¹⁷ Flerbruksmaterie¹⁷ er materie¹⁷ som kan brukes både sivilt og militært

¹⁸ Stortingsmelding 35 (2002-2003), kapittel 6.0

Våpen på avveie?

Et av de mest tragiske eksemplene på uansvarlig våpensalg de siste årene er krigen i Den demokratiske republikken Kongo (tidligere Zaire). Siden 1998 har over tre millioner mennesker mistet livet i konflikten, først og fremst som en følge av hungersnød og sykdom i kjølvannet av den direkte volden. Konflikten har blitt kalt "Afrikas verdenskrig" på grunn av sitt omfang. Karakteristika for krigføringen har vært illegale henrettelser, tortur og voldtekt av sivile. Våpnene i krigen har blitt levert til zairske myndigheter av blant andre Belgia, Kina, Frankrike, Tyskland, Israel, Italia, Spania, Stor-Britannia og USA. Italia har vært blant de verste: Da konflikten eskalerte hurtig mellom 1993 og 1998, leverte landet våpen, ammunisjon og eksplosiver verdt nærmere 10 millioner dollar til Den demokratiske republikken Kongo.¹⁹

Skadene ved konvensjonelle våpen er ikke begrenset til krigsområder. Hvert år blir ca. 300.000 mennesker drept i Brasil, og 63 prosent av disse drapene er utført med håndvåpen. Flere av våpnene er riktignok produsert i Brasil, men mange er også importert fra utlandet. De viktigste leverandørene til Brasil er USA, Spania, Belgia, Tyskland, Italia, Tsjekkia, Østerrike og Frankrike.

Den 19. mai 2003 publiserte Amnesty International en rapport under navnet: *A Catalogue of Failures: G8 Arms Exports and Human Rights Violations*²⁰. Denne rapporten viser i stor detalj noen av Norges nærmeste alliertes utbredte praksis på å eksportere våpen til områder i krig og til regimer skyldige i enorme brudd på menneskerettighetene. Rapporten hevder blant annet at: "Almost ten years ago, the USA, Canada, France, Germany, Italy, Russia and the United Kingdom (UK) signed up, with other participating states of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), to the *Principles Governing Conventional Arms Transfers*. These Principles commit participating states to "avoid transfers which would be likely to be used for the violation or suppression of human rights and fundamental freedoms." However, an examination of the practices of these seven powerful states falls tragically short of their agreed benchmark." (Amnesty International 2003 p1)

Ett eksempel på dette er å finne i Algerie. Siden 1996 har Algeries borgerkrig med sine massive brudd på menneskerettighetene resultert i mer enn 100 000 drap utført av landets sikkerhetsstyrker, statens væpnede milits og bevæpnet opposisjon. På tross av dette autoriserte Italia i 1999, (kun ett år etter at de hadde vedtatt EUs adferds kodeks for våpenhandel), eksport av 5000 Beretta PM12S maskinpistoler til en verdi av 1.5 mill Euro til Algerie. Disse våpnene ble sendt til Algerie samme år. Italienske lisens myndigheter kunne i denne forbindelse ikke forsikre Amnesty International om noen prosedyrer for å sikre adekvat tilregnlighet og trening hos de Algeriske sikkerhetsstyrkene som mottok denne leveransen. I løpet av 2000 intensiverte Algeriske myndigheter sine angrep på opposisjonen. Sikkerhetsstyrkene begikk massakre og hundretalls sivile ble drept. På tross av dette autoriserte Italienske myndigheter nye salg av militære artikler for 2 millioner Euro til myndighetene i

¹⁹ Shattered Lives, s. 10.

²⁰ Denne rapporten er tilgjengelig på:

<http://web.amnesty.org/library/Index/ENGIOR300032003?open&of=ENG-390>

Algerie, samtidig som de tillot levering av uspesifiserte militære artikler til en verdi av 13 millioner Euro²¹.

Det er en klar risiko for at Norske våpen kan ende opp hos myndigheter som bryter menneskerettigheter via salg til våre nære allierte. Når det gjelder det gjelder den konkrete risikoen vi i dag står ovenfor i dette henseende vil de følgende tabeller med deres kommentarer gi en realistisk pekepinn.

Tabell 1: Norsk våpen eksport til USA i 2002

Total verdi, NOK:	633 102 000,-
Våpen typer:	Håndvåpen; Artilleri; Ildledningsutstyr, søkerutstyr ol; Ammunisjon, sprengstoff; Elektronisk utstyr; Komponenter, deler, delsystemer

I kjølevannet av 11. september oppsto en svært negativ trend innen amerikansk militær bistand. Amerikanske standarder for våpen kontroll har blitt mindre restriktive, den militære bistanden er økende og gis i større grad til bredt definerte anti terror tiltak, hvor man mister kontrollen over hvordan den militære bistanden faktisk blir benyttet.²² Ifølge dokumenter publisert av den Amerikanske regjering i 2003 ble eksport av militært utstyr autorisert til Israel, Yemen, Nepal, Colombia, Jordan, Pakistan, Afghanistan, Kyrgyzstan, Kasakhstan, Georgia, Kenya, Etiopia og Usbekistan²³. I mange tilfeller tar denne eksporten formen av ”militær bistand” som ofte betyr at utstyret mottakerene mottar er brukt utstyr fra Amerikanske depoter. Dette har skjedd ved Amerikansk bistand til Filippinene, Nepal, Colombia og Israel, - land som alle er i borgerkrig. Det finnes ingen garanti for at dette utstyret ikke stammer fra Norsk våpen handel.

Tabell 2: Norsk våpen eksport til Italia i 2002

Total verdi NOK:	76 137 000,-
Våpen typer:	Håndvåpen, Ildledningsutstyr, søkerutstyr ol; Ammunisjon, sprengstoff; Elektronisk utstyr; Komponenter, deler, delsystemer;

I tillegg til Algerie eksemplet nevnt ovenfor har Italia også eksportert militært utstyr til Sierra Leone (igjennom borgerkrigen), den Demokratiske Republikk Kongo, Nigeria, Kenya, Colombia, Brasil, Tyrkia og den Sentral Afrikanske Republikk.²⁴

Tabell 3: Norsk våpen eksport til Tyskland i 2002

Total verdi NOK:	82 734 000,-
Våpen typer:	Ildledningsutstyr, søkerutstyr ol; Ammunisjon, sprengstoff; Elektronisk utstyr; Komponenter, deler, delsystemer;

²¹ Amnesty International 2003a, side72

²² Human Rights Watch, februar 2002: ”United States Dangerous Dealings, Changes to U.S. Military Assistance After September 11” side 14, <http://hrw.org/reports/2002/usmil/>

²³ Amnesty International 2003

²⁴ Amnesty International 2003

Den Tyske års rapporten på deres våpen eksport inneholder detaljerte opplysninger om våpen eksport til Bahrain, Bangladesh, Brasil, Kamerun, Egypt, Etiopia, Kina, India, Israel, Jamaica, Jordan, Kasakhstan, Kuwait, Nepal, Pakistan, Saudi-Arabia, Sør-Afrika, Yemen og Zimbabwe.

Tabell 4: Norsk våpen eksport til Canada i 2002

Total verdi NOK:	150 899 000,-
Våpen typer:	Ammunisjon, sprengstoff; Elektronisk utstyr; Komponenter, deler, delsystemer

I løpet av 2001 ble Canadisk militært utstyr eksportert til Colombia, Indonesia, Israel, Filippinene og Tyrkia. I tillegg til dette ble militært utstyr overført til land der myndighetene var involvert i alvorlige brudd på menneskerettighetene som i Argentina, Saudi-Arabia og Kina.²⁵

Tabell 5: Norsk våpen eksport til Storbritannia i 2002

Total verdi NOK:	93 476 000,-
Våpen typer:	Ammunisjon, sprengstoff; Elektronisk utstyr; Beltebiler, amfibiebiler og andre kjøretøyer ol; Komponenter, deler, delsystemer;

Mange mottakere av Britiske våpen har fått en såkalt ”åpen lisens”. Dette innebærer at autorisert utførsel av nesten alt på den militære liste. Dette inkluderer ubegrensede kvanta av håndvåpen og lette våpen, lett som tungt artilleri, lette som tunge pansrede kjøretøy, tanks, jagerfly, hellekoptere og rakett systemer med en rekkevidde på inntil 300 km.²⁶ Blant mottakerene av slike åpne lisenser er Usbekistan, Kyrgyzstan, Turkmenistan, Qatar, Pakistan, Jordan og Oman.²⁷ I tillegg til disse våpen overføringene til mindre demokratiske regimer har Storbritannia også eksportert dødelige våpen til Nepal og Jamaica, hvor regimenenes sikkerhetsstyrker er skyldige i svært alvorlige brudd på menneskerettighetene.

Tabell 6: Norsk våpen eksport til Frankrike i 2002

Total value NOK:	43 502 000,-
Types:	Ammunisjon, sprengstoff; Elektronisk utstyr; Komponenter, deler, delsystemer

Frankrike har på sin side levert våpen I senere tid til land som Kamerun, Egypt, Elfenbenskysten, den Demokratiske Republik Kongo og Zimbabwe. Alle disse lands regjeringer har i de tidspunkt de har vært mottakere av disse våpnene vært implisert i alvorlige brudd på menneskerettighetene.²⁸

²⁵ Amnesty International 2003

²⁶ Amnesty International 2003, side 47

²⁷ Amnesty International 2003

²⁸ Amnesty International 2003

Behovet for nedsettelse av et eksportkontrollråd i Stortinget

I Utenrikskomiteens innstilling nr 41 (2003-2004)²⁹, uttrykte en samlet Utenrikskomité at Norge bør tilstrebe så stor grad av åpenhet om norsk eksport av forsvarsmateriell som overhode mulig³⁰. Det ble i denne sammenheng uttrykt et ønske om å gjennomgå rutiner for Stortingets innsyn i disse sakene.³¹ I denne innstillingen reiste komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet følgende forslag: ”Stortinget ber Regjeringen om å utrede om det bør opprettes et politisk sammensatt rådgivende utvalg som kan føre kontroll med våpeneksporten slik en har i Sverige (Exportkontrollrådet).” Dette forslaget ble nedstemt.

Svenskene er europamestere på åpenhet i forhold til våpeneksport, og det virker derfor naturlig å se til Sverige for tips om hva det norske Storting kan gjøre for å nå sine edle mål. I fjor høst registrerte Norges Fredsråd et svært lavt kunnskapsnivå blant Utenrikskomiteens medlemmer om de relevante forhold i Sverige. Denne mangel på kunnskap kostet sannsynligvis fjorårets forslag om nedsettelse av et utvalg for å utrede mulighetene for et slikt eksportkontrollråd etter svensk mal det nødvendige flertallet i komiteen. For å sikre oss at Utenrikskomiteen i år har et bedre beslutningsgrunnlag i forhold til samme sak, vil vi derfor presentere noen essensielle fakta om relevante forhold rundt det svenske eksportkontrollrådet.

Svenske Europamestere i åpenhet

Sverige er det landet i Europa som har den høyeste graden av parlamentarisk involvering i beslutningstagning og fremming av informasjon om våpeneksport. Sverige har også vært en sann pioner når det gjelder å gjøre slik informasjon tilgjengelig for allmennheten, og når det gjelder inkludering av allmennheten i policy beslutninger i forhold til våpeneksport. Et talende eksempel er at i Sverige startet Regjeringen sin årlige rapportering til Riksdagen om eksport av forsvarsmateriell allerede i 1985, mens vi her i Norge startet tilsvarende praksis først i 1996. Interessant nok har den informasjonen som nå årlig rapporteres til Riksdagen i disse meldingene vært offentlig tilgjengelig siden 1970.

Når det gjelder den svenske stats involvering av frivillige organisasjoner i arbeidet for eksportkontroll er de også overlegne. Eksempelvis ble en svensk representant for fredsbevegelsen tatt med i Sveriges delegasjon til FN konferansen om illegal handel med håndvåpen i 2001. Slike tiltak er svært viktige hva angår åpenhet om disse spørsmål da fredsorganisasjoner i stor grad fungerer som informasjonsformidlere om

²⁹ Navn: *Innstilling fra utenrikskomiteen om eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2002, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningsarbeid*

³⁰”Komiteen mener størst mulig grad av åpenhet omkring våpeneksport er viktig av hensyn til sektorens legitimitet i befolkningen.” Se <http://www.stortinget.no/inns/200304-041-005.html>

³¹ Stortinget ber Regjeringen utrede muligheten for å praktisere økt åpenhet om eksport av forsvarsmateriell nasjonalt og internasjonalt, herunder rutiner for Stortingets innsyn” Se <http://www.stortinget.no/inns/200304-041-005.html>

disse sakene til allmennheten. Også på dette området sakker Norge akterut i den internasjonale utviklingen mot større grad av åpenhet.

I Sverige finnes tre kilder til offentlig informasjon om svensk eksport av forsvarsmateriell, der Norge bare har to. I tillegg til de årlige meldingene til parlamentet, (slik som St.mld 41), og tolldirektoratets statistikk, (de tallene som i Norge ligger til grunn for Statistisk Sentralbyrås utenlandshandel statistikk), publiserer de svenske produsentene av forsvarsmateriell, (tilsvarende Norske Forsvars Leveranser), årlige rapporter om medlemmenes eksport av militært utstyr og flerbruksvarer til militære konsumenter. Slik rapportering finnes ikke i Norge i dag, og ville vært et flott tiltak for økt åpenhet og kompetanse om norsk eksport av forsvarsmateriell.

Svenskene ligger med andre ord langt foran oss nordmenn i forhold til åpenhet om eksport av forsvarsmateriell, og vi har en del å lære av svenskene i så måte.

Kampen for et norsk parlamentarisk eksportkontrollutvalg

Da det høsten 2003 ble fremmet forslag å utrede om det bør opprettes et politisk sammensatt rådgivende utvalg som kan føre kontroll med våpeneksporten slik en har i Sverige ble hele debatten i praksis avblåst grunnet manglende kunnskap om de faktiske forhold hos Utenrikskomiteens medlemmer. Det som skjedde var at både Utenriksdepartementet og flertallet av Utenrikskomiteens representanter behandlet norsk våpeneksport i 2002 som om den var av betydelig mindre størrelse i internasjonal sammenheng enn det som faktisk var tilfellet.

Dette skyldes hovedsakelig at det ble hevdet i Sortingsmelding 35 (2003-2004) at "Norge har i internasjonal sammenheng en relativt beskjeden eksport av forsvarsmateriell."³² Nøyaktig det samme hevdes i Utenrikskomiteens innstilling til stortingsmeldingen.³³ Denne holdningen er og var en undervurdering av norsk våpeneksports internasjonale betydning. Bare ti land i verden eksporterte mer våpen enn Norge i 2002.³⁴ Ut fra den samme statistikken er det dessuten klart at Norge er det landet i verden som eksporterer mest våpen pr. innbygger. Norge er altså på flere måter en vesentlig bidragsyter til verdens spredning av konvensjonelle våpen.

Kildebruken Norges Fredsråd her legger til grunn er interessant med tanke på at stortingsmeldingen henviste til den samme type publikasjon, (SIPRI Yearbook 2002), for å hevde at Norge i perioden 1996 til 2000 var verdens 26. største våpeneksportør.³⁵ Utenriksdepartementet synes altså å sette troverdighet og relevans til denne kilden, men bruker bare akkumulerte tall fra en utdatert utgave, hvilket gir et feil bilde av realitetene for 2002, året denne meldingen egentlig skulle si noe om. Hovedproblemet er at Stortinget ikke ble informert om at norsk eksport av forsvarsmateriell er i en ekstrem vekst, og har vokst med ca 30% årlig siden 2000. Den statistikken

³² Stortingsmelding 35 (2002-2003) kapittel 1; Innledning og sammendrag

³³ Inst. S. Nr. 41, under overskriften "Sammendrag" heter det at: "Norge har i internasjonal sammenheng en relativt beskjeden eksport av forsvarsmateriell"

<http://www.stortinget.no/inns/midl/inns-20032004-041-i.htm>

³⁴ SIPRI yearbook 2003, Tabell 13A.2 side 470

³⁵ Stortingsmelding 35 (2002-2003), kapittel 6.0

Utenriksdepartementet la til grunn var derfor lite relevant i forhold til debatten om behovet for et eksportkontrollråd etter svensk mal.

Som en direkte følge av denne misvisende statistikken ble det hevdet og implisert fra flere hold under Stortingets behandling av Stortingsmelding 35 den 18. november 2003 at Norge eksporterer vesentlig mindre våpen enn Sverige.³⁶ Dette har altså sammenheng med at Stortingsmelding 35 viser til at Sverige var verdens 13. største våpeneksportør i den perioden da Norge var den 26. største.³⁷ Disse tallene gir som sagt et galt bilde av situasjonen i 2002. Sverige eksporterte konvensjonelle våpensystemer til en verdi som tilsvarer 59% av den norske våpeneksporten dette året, ifølge SIPRI.³⁸

Konklusjonen er altså at Norge har blitt en vesentlig større bidragsyter til verdens spredning av våpen de siste årene, noe de årlige stortingsmeldingene ikke har vektlagt i tilstrekkelig grad. Dette hadde den konsekvens at Utenrikskomiteen avskrev debatten om behovet for et norsk eksportkontrollråd etter svensk mal grunnet dårlig informasjon. Norge var i 2002 verdens ellefte største våpeneksportør målt i handelsvolum, eksporterte 41% mer våpen enn Sverige, og kan ikke lenger regnes som en ”relativt beskjeden” aktør i det internasjonale våpenmarkedet.³⁹

Det Svenske eksportkontrollrådet

Riksdagens Eksportkontrollråd representerer en unik måte å fremme gjennomsiktighet om svensk eksport av forsvarsmateriell. Det første forslaget om nedsettelse av et eksportkontrollråd av denne typen ble fremmet i Riksdagen allerede i 1969. Det ble imidlertid nedstemt, men i 1985 ble et rådgivende utvalg for krigsmateriell eksport spørsmål nedsatt. Dette utvalget ga parlamentarikere fra forskjellige partier større innsikt i lisensieringsprosessen for slike varer. Resultatet av disse parlamentarikerens økte informasjonstilgang igjennom dette utvalget har vært økt dedikasjonen til denne typen saker ifølge en SIPRI studie fra 2002. Det har også ført til at parlamentarikerne nå har en kanal til å gjøre sin kritikk av gjeldende praksis hørt i mye større grad enn hva er tilfellet i Norge.

I 1996 fikk dette rådgivende utvalget navnet Eksportkontrollrådet. Det nye rådet fikk myndigheten til å delta i de fleste beslutninger om lisensiering av våpeneksporten. Det legale grunnlaget for eksportkontrollrådet er gitt i en regjeringserklæring fra 1995, der dette rådet defineres som et rådgivende parlamentarisk utvalg. Rådet har en Inspektør, (råds formann), og maksimum ti medlemmer. Disse medlemmene består av valgte og

³⁶ Referat fra behandling av innstilling 41 i Stortinget den 18.11.2003:

<http://www.stortinget.no/stid/2003/midl/s031118.htm> : Sak 2, Finn Martin Vallernesnes: ”omfanget av norsk våpeneksport vesentlig mindre enn tilsvarende i Sverige” (som begrunnelse for å ikke utrede muligheten for å nedsette et eksportkontroll utvalg alla`det man har i Sverige). Utenriksminister Jan Petersen: ”Sverige har en mye større våpenindustri og eksporterer også langt flere fullstendige våpensystemer” (underforstått enn Norge) Leif A Lund Ap: Vallernesnes sa at..”Sverige har en mye større eksport av våpen enn Norge. Dette støttet også utenriksministerne opp om” Bjørn Hernæs: ”jeg slutter meg selvsagt helt til det både Vallernesnes og utenriksministeren sa om størrelsen på den svenske våpenproduksjonen” ”...i Norge har vi ikke for stor våpeneksport... må være et mål å øke norsk våpeneksport”.

³⁷ Stortingsmelding 35 (2002-2003), kapittel 6.0

³⁸ SIPRI yearbook 2003, Tabell 13A.2 side 470

³⁹ Inst. S nr. 41, under overskriften ”Sammendrag”: Norge har i internasjonal sammenheng en relativt beskjeden eksport av forsvarsmateriell.” <http://www.stortinget.no/inns/midl/inns-20032004-041-i.htm>

tidligere valgte parlamentarikere. Siden 1996 har rådet vært sammensatt av en representant fra de Grønne, en fra Venstre (tidligere kommunist partiet), en fra Kristelig Demokratene, tre fra Sosial Demokratene, to fra Moderatene, (de konservative), en fra Liberalerne og en fra Senter Partiet. Nye medlemmer innsettes etter valgcyklusen.

Eksportkontrollrådet har ingen formell prosedyre, men har fått en bestemt rutine igjennom årenes løp. Rådet møtes åtte til ti ganger i året. Møtene varer i ca to timer og finner sted i Riksdagen. Største delen av disse møtene angår spesifikke saker hvor man avgjør om søkende selskaper skal få innvilget eksportlisens. Svenskenes variant av Utenriksdepartementets Eksportkontrollutvalg bestemmer hvilke saker som skal graderes som viktige, - ikke regjeringen, og dermed taes opp av Eksportkontrollrådet. Eksportkontrollrådet har ingen formell vetorett for de sakene det behandler, bare rådgivende myndighet.

Det blir ført referater fra alle møter, men det som blir offentliggjort av disse er bare oppsummering og resultater av ”ja” og ”nei” stemmer. De inngående diskusjoner om de aktuelle sakene blir altså ikke gjort offentlig tilgjengelig. På hvert møte må representantene først godkjenne forrige møtes referat. Deretter blir representantene gitt lister over lisenser innvilget av Utenriksdepartementet for forsvarsmateriell og flerbruksvarer, samt de lisensene som har fått avslag siden sist møte. Rådet blir slik sett informert om alle de ca 2000 beslutningene om innvilging av lisens som blir tatt pr år i Sverige. På hvert møte blir mellom to og seks saker diskutert inngående, og det vil si ca førti saker i året.

På disse møtene presenterer forskjellige interessenter hvert saksaspekt. En representant for Utenriksdepartementet presenterer situasjonen i mottagerlandet, en fra Forsvarsdepartementet presenterer det svenske forsvarrets interesse av handelen, og lisensierings myndigheten presenterer de relevante tekniske forhold. Til slutt rangeres viktigheten av overføringen fra 1-5, der 1 er uviktig og fem svært viktig.

Fordelene av et norsk eksportkontrollutvalg

1. Økt grad av gjennomsiktighet om norsk eksport av forsvarsmateriell
2. Økt kompetanse hos parlamentarikerne
3. Et talerør for parlamentarikerens direkte kritikk av gjeldende praksis
4. Et fora å ta opp i seg samfunnsdebatten som pågår igjennom hele året
5. Et sted å henvende seg for det engasjerte publikum
6. En vaktbikkje for Utenriksdepartementet, som forøvrig vil være desto mer viktig om Regjeringen får det som den vil i sitt budsjettforslag, og Fredsbevegelsen dermed ikke vil kunne bidra i debatten som tidligere.

Norges Fredsråds anbefalinger:

1. Nedsett et utvalg for å finne ut:

- A. Hvordan eksportkontrollrådet konstitusjonelt sett bør fungere i Norge
- B. Hvordan et tilsvarende utvalg bør nedsettes i Norge

2. Kommisjoner utredningsprosjekter til Fredsorganisasjonene og Fredsforskningen i Norge hvor man bes utrede:

- A. Hva det svenske eksportkontrollrådet har betydd i forhold til almen deltagelse i beslutningsprosesser som angår våpeneksport/ eksport av forsvarsmateriell
- B. Hvordan et slikt råd vil påvirke den relevante informasjonsflyten i Norge
- C. Hvilke andre/ nye komponenter/ oppgaver et slikt utvalg bør ha i en norsk kontekst
- D. Hvordan sivilsamfunnet kan bidra igjennom et slikt utvalg

Vedlegg 3 til Norges Fredsråds innstilling til Stortingsmelding 41 (2003-2004),

Stopp alle leveranser av forsvarsmateriell til bruk i Irak!

Norges Fredsråd mener alle leveranser av forsvarsmateriell til bruk i Irak bør ta slutt omgående. Uavhengig av om Norges innsats i Irak blir karakterisert som humanitær eller ikke har Norge definitivt bidratt til illegale okkupanter krigsmaskineri i Irak. Norske krigsbidrag i form av våpensalg til USA, Storbritannia og Australia til bruk i Irak er svært omfattende. Det er kontroversielt at den norske befolkning i denne sammenheng ikke er informert sakens natur.

Norske produsenter av forsvarsmateriell og den norske stat har tjent på krigen som nå utspiller seg i Irak. Dette føyer seg inn i et allerede etablert bilde hvor norsk våpeneksport til USA synes å sammenfalle med grad av aggresjon i amerikansk utenrikspolitikk ganske nøye. Statistisk Sentralbyrås tall viser en sterk økning av våpeneksporten til USA siden Bush kom til makten. Rett før 11. september, - i januar og februar 2001, eksporterte Norge våpen for knappe 2 millioner kroner til USA. Et knapt halvår etter tragedien i New York hadde verdien av denne våpeneksporten steget til 14 millioner. Siden 11. september 2001 har altså eksporten av våpen og ammunisjon til USA blitt firedoblet, og i fjor da krigsforberedelsene startet for alvor, var økningen dramatisk. USA og Storbritannia økte etterspørsel grunnet Irak og terror kriging.

I løpet av de to første månedene av 2003, mens USA har forberedt seg til krig mot Irak, har stormakten ifølge SSBs tall importert norske våpen for til sammen

28.483.348 kroner.⁴⁰ Salget til den andre invasjonsmakten, Storbritannia har også steget betraktelig i samme periode. Bare de to første to månedene i 2003 kjøpte den britiske regjeringen like mye norsk våpen og ammunisjon som gjennom hele 2002 samlet. Veksten på 132% i våpensalget til USA i 2003 må derfor ses forbindelse med Irak krigen, og økt amerikansk aggresjonspolitikkk generelt.

Hovedpunkter:

- a. Norsk våpeneksport til bruk i Irak-krigen burde aldri ha funnet sted. Denne eksporten strider mot bærebjelken i norsk eksportpolitikk på området, da vi solgte våpen til aggressorer, med viten om våpnenes intenderte bruk i en illegal krig.**
- b. De norske krigsbidragene gjennom det norske forsvaret og norsk våpenindustri har vært, og er betydningsfulle for den illegale okkupasjonen av Irak.**
- c. Norges eksport av våpen til bruk i denne krigen er ikke blitt debattert på en åpen og redelig måte i Stortinget, og det norske folk er heller ikke tilstrekkelig informert om de relevante forhold.**
- d. Å tillate denne eksporten stred mot folkeopinionen, både nasjonalt og internasjonalt.**

Norge bidro indirekte i angrepet på Irak. De samlede norske bidragene til krigføringen i Irak har vært omfattende. Til tross for regjeringens påstand om at Norges innsats i Irak kun har vært av humanitær karakter, har det norske forsvaret og norsk våpenindustri vært viktige bidragsytere før, under og etter invasjonen av Irak. At norsk forsvarsmateriell har vært solgt til bruk i Irak belyser først og fremst mangler ved norsk eksportkontroll.

Det faktum at angrepet mot Irak ble satt i gang uten støtte i vedtak fra FNs Sikkerhetsråd betyr at invasjonen manglet enhver form for folkerettslig legitimitet⁴¹. En stor del av verdensopinionen har vært av den oppfatning at denne krigen ble satt i gang for å sikre amerikanske interesser, med olje og hegemoni som sentrale stikkord. Medvirkning til illegal okkupasjon er straffbart etter folkeretten. Etter statuttene for Den internasjonale straffedomstolen (ICC) artikkel 25(3) er det straffbart å bidra til at krigsforbrytelser blir begått. Det kreves ikke at vedkommende har til hensikt å medvirke. Etter folkeretten har en okkupasjonsmakt plikt til å sørge for sikkerhet og at

⁴⁰ NorWatch har funnet ut av 171 millioner kroner av våpeneksporten til USA i fjor gikk til deler og tilbehør til blant annet kanoner, bombekastere, flammekastere og utskyttingsramper for raketter og granater. Våpen som bomber, granater, torpedoer, miner og raketter ble solgt til amerikanerne for en pris av 102 millioner kroner, mens salg av ammunisjon utgjorde 23 millioner kroner.

⁴¹ At krigen mot Irak var folkerettsstridig er udiskutabelt. Angrepskrig, i betydningen at en stat angriper en annen stat med militære midler, er forbudt. Det følger av FN-paktens artikkel 4(2), som ikke åpner for noen unntak. Derimot kan en stat, hvis den likevel skulle bli angrepet, lovlig forsvare seg med militære midler. Det følger av FN-paktens artikkel 51. Sikkerhetsrådet kan, i motsetning til statene, bruke militære midler for å opprettholde eller gjenopprette internasjonal fred og sikkerhet (FN-paktens artikkel 42). Av dette følger at bortsett fra i selvforsvarssituasjoner, er retten til bruk av militær makt forbeholdt Sikkerhetsrådet, og det alene.

grunnleggende sivile funksjoner fungerer. Selv om en okkupasjonsmakt gjør det, slik USA og Storbritannia bl.a. forsøker, dreier det seg fortsatt om ulovlig okkupasjon. De som gir støtte til okkupanten i dette arbeidet blir da folkerettslig sett å betrakte som okkupanter.

Norske forsvarsleveranser til bruk i Irak.

Nedenfor følger en oppsummering av noen norske bidrag til krigen i Irak. Man kunne også nevne det norske oljefondets investeringer i amerikanske statsobligasjoner som del av det norske bidraget, men i denne omgang blir kun bidragene målt i krigsmateriell oppsummert:

1. Nammo på Raufoss selger en rekke ammunisjonstyper til USA, blant annet den omstridte MK211 som sammenlignes med dumdum-kuler. Nasjonen har avslørt at denne ammunisjonen var i bruk i Irak. Amerikanerne kjøpte slik ammunisjon for minst 70 millioner kroner i 1997, 1998, 2001 og 2002. Gary Tallman, som er pressetalsmann ved det amerikanske forsvarets hovedkvarter Pentagon, har bekreftet at amerikanske styrker har brukt norsk MK 211 mot soldater og materiell under både Afghanistan-krigen og Irak-krigen.⁴²
2. Dynos sprengstoffabrikk på Sætre leverer militært sprengstoff til produksjon av det amerikanske antitankvåpenet Javelin, som var flittig i bruk i Irak. Dyno leverer også sprengstoff til antipanser- raketten Hellfire, som benyttes av de ubemannede amerikanske angreps flyene Predator. Flyene har blitt brukt i Irak og ved en rekke anledninger i Afghanistan og andre deler av USAs "krig mot terrorisme".
1. Kværner Eureka i Lier leverer utskytningstårn (ALT) for raketter i TOW-familien, et såkalt "guidet" antipanservåpen produsert av ulike fabrikanter i USA. Systemet er flittig i bruk i Irak.
2. Simrad Optronics leverer lasersikter som kan monteres på en rekke håndvåpen, og et eget datterselskap i Storbritannia sørger for at både amerikanske og britiske styrker bruker Simrads produkter. Det er all grunn til å tro at siktene var i bruk på våpen i Irak. Selskapet leverer også nattkikkerter til det amerikanske forsvaret. Salget er stort og Simrad har et eget selskap i USA som leverer mye utstyret, som dermed ikke vises på norsk eksportstatistikk.
3. Uniteam på Alnabru i Oslo leverer militære spesialcontainere og beskyttelsesanlegg mot gass. Storbritannia står på kundelisten og selskapet solgte militære containere for flere hundre millioner bare i fjor. Salget eksploderte i opptakten til Irak-krigen.
4. AME i Horten lager databrikker og sensorer til avansert militært utstyr som kan brukes til å finne ut hvor fienden er og hva slags utstyr fienden har med seg. En viktig del av utrustning for elektronisk krigføring, som var sentral i den første delen av angrepet på Irak.

⁴² Horntvedt 2004.

5. T&G Elektro på Stabekk eksporterer kabeldeler og avanserte plugger, såkalte militære connectorer, til bruk i krigføring både i luft, til sjøs og på bakken. Det er all grunn til å tro at utstyret var i bruk på amerikanske eller britiske våpensystemer i Irak.
6. Comrod eksporterer militære antenner til bruk både til stridsvogner, krigsskip og taktisk permanent plassering på land. Storbritannia og Kuwait står på kundelisten.
7. Kongsberg Protech har levert våpenkontrollsystemer til US Army de siste årene. Utstyret er relatert til bakkekrigføring. Salget har eksplodert i forbindelse med Irak krigen.
8. Det Kongsberg-produserte sjømissilet Penguin brukes naturligvis ikke på land i Irak. Men den amerikanske marinen er en god kunde, og Penguin er et av våpnene US Navy bruker i kontrollen av Persiagulfen
9. Vinghøg på Nøtterøy leverer avanserte styringsteknologi for våpen på stridsvogner til USA.
10. Nera leverer kommunikasjonsutstyr for kampfly. Også Volvo Aero Norge leverer motordeler til blant annet F-16. I følge Global Security var disse flyene blant de typene som ble benyttet under angrepet på Irak.
11. Kongsberg Defense Communication sørger for kryptert militært samband. USA og Kuwait er markeder for selskapets nye utstyr. Den militære infrastrukturen i Kuwait, som USA har brukt aktivt i angrepet på Irak, har blant annet et kommunikasjonscenter som vedlikeholdes av Kongsberg.
12. Akustikkprodukter i Horten leverer utstyr som demper sjokkeffekten dersom militære blir utsatt for bombardement. De måtte framskynde et av sine prosjekter på grunn av Irak-situasjonen.
13. Fire norske missiltorpedobåter i Haukklassen ble sendt for å vokte skip med såkalt strategisk last i Middelhavet under Natos Operation Active Endeavour samtidig som USA angrep Bagdad.
14. Den norske Ula-ubåten KNM Utvær deltok også i Active Endeavour i Middelhavet, for å trygge frakten av krigsmateriell i Middelhavet.
15. Norsk personell deltok i overvåkning fra luften i Natos AWACS-fly over Tyrkia, i opptakten til angrepet på Irak. Fredsbevegelsen kalte dette et indirekte krigsbidrag.
16. Britiske styrker som forberedte angrepet på Irak lånte en del utstyr for elektronisk krigføring av det norske Forsvaret. Blant det som ble lånt bort, var en del kommunikasjons-jammere og en avansert norskutviklet radar ved navn Arthur. Arthur er av de mest avanserte styrkelokaliseringsradarene som finnes i verden, og når den kobles til utskyttingsramper for missiler, kan den både slå tilbake og samtidig gjengjelde et missilangrep straks etter at et fiendtlig missil er avfyrt et stykke unna. Britiske militære hadde så god bruk for Arthur i slaget om

Basra at forsvarsminister Kristin Krohn Devold fikk et eget takkebrev i sakens anledning fra sin britiske kollega Geoffrey Hoon.

17. Wilh. Wilhelmsens amerikanske datterselskap, ARC, stilte sine skip til disposisjon for den omfattende amerikanske styrkeoppbyggingen før krigen. Actinor, et Oslo-rederi, leide ut et av sine skip til britiske militære i forkant av krigen, også dette brukt i styrkeoppbyggingen som skjedde før krigen brøt ut.

Vedlegg 4 til Norges Fredsråds Innstilling til Stortingsmelding 41 (2003-2004)

Behovet for et totalregnskap over det norske militærindustrielle kompleks

Subsidier medfører som kjent en vridning i markedet mot økt produksjon. Så lenge det i et uregulert marked produseres mindre enn det som er samfunnsøkonomisk optimalt, er dette positivt. Når denne våpenindustrien sponses av staten blir det derfor naturlig å spørre seg om det i våpenmarkedet produseres for lite. Norges Fredsråd mener i hvert fall ikke at det produseres for lite våpen i verden. Ett naturlig utgangspunkt for bedriftene som driver subsidiert produksjon er at deres produksjon uten subsidier ikke ville ha vært lønnsom. Hva staten og vi andre tjener på denne ulønnsomme produksjonen er for oss høyst uklart. Kan det for eksempel tenkes at forsvarsindustrien kunne vært mer lønnsom ved å omstille seg til sivil produksjon? Dette er spørsmål vi trenger å besvare for å kunne forholde oss nøkternt til det norske militærindustrielle kompleks.

Slik systemet fungerer i dag bidrar staten på den ene siden til å dekke produksjonskostnader for våpenindustrien, og sitter på den andre siden igjen med forpliktelser i form av gjenkjøpsavtaler. Gjenkjøpsavtaler bevitner i seg selv om ikke-optimale handelstransaksjoner, og innebærer derfor nye direkte eller indirekte subsidiering av næringen. Det beslagte næringen legger på verdifull arbeidskraft kan også sees på som en direkte samfunnskostnad. I hvert fall hvis denne arbeidskraften kan gi større avkastning ved å bruke kompetansen på andre områder.

De direkte tilskuddene fra staten til norsk våpenindustri kommer blant annet i form av SND- og FoU-midler. I 2003 ble det over statsbudsjettet brukt 850 millioner på forskning og utvikling (FoU-midler) til rene forsvarsformål⁴³. I tillegg til disse midlene som forvaltes direkte via Forsvardepartementet må man også regne med de prosjekter som siktes inn mot flerbruksvarer, med andre finansieringskilder. Av disse 850 millionene går en del til Forsvarets Forskningsinstitutt, (FFI). I henhold til St.prp.nr 1 er overføringen fra FD til FFI på 161 mill.⁴⁴ Dette utgjør 34% av omsetningen til FFI som er på 457 mill.⁴⁵ I inneværende budsjett heter det videre at: "...FoU- oppdragene innen sektoren gikk i hovedsak til FFI..."⁴⁶ Dette synes imidlertid merkelig da 850 mill minus 161 mill fremdeles er mye penger. Dersom hovedoppdragene hovedsakelig ikke går til FFI, hvor er da pengene tatt veien?

⁴³ http://www.forskningsradet.no/bibliotek/statistikk/indikator_nytt_2003/A-4-1.xls

⁴⁴ Kapittel 1719, post 51

⁴⁵ <http://www.nifu.no/instkat/norinst/institutter/ffi.html>

⁴⁶ St. Prp. Nr 1 (2003-2004) s 49

Den mest sannsynlige forklaringen på mysteriet finnes i denne budsjett teksten; ”... Industrien ble tilført ressurser indirekte gjennom FoU- virksomheten knyttet til de større materiellanskaffelsene.”⁴⁷ I tillegg spiser utviklingsavtalene for Eurofighter og Joint Strike Fighter en stor del av potten. JSF koster oss ca 100 millioner i året, uten at Norge forøvrig får annet enn såkalt ”good will” igjen av Amerikanerne.

Slike eksempler viser at det er et stort behov for forskning og folkeopplysning om det norske militærindustrielle kompleks.

Vedlegg 5 til Norges Fredsrådes innstilling til Stortingsmelding 41 (2003-2004)

Behovet for strengere kontroll med internasjonal våpenhandel - Arms Trade Treaty som virkemiddel

Vi trenger en internasjonal legalt bindende våpenhandel avtale. Poenget med å gjøre regelverk for internasjonal våpenhandel *legalt* bindende, er noe som den siste tiden hurtig har fått rotfeste. Dette skyldes ikke minst ”Control Arms” kampanjen som ble lansert av Oxfam, Amnesty International og IANSA (International Action Network on Small Arms) 9. oktober 2003. I over 70 land fremmer disse NGOene ideen om en internasjonalt legalt bindende avtale for kontroll med våpenhandel, – den såkalte *Arms Trade Treaty* (ATT).⁴⁸ Retningslinjene for internasjonal våpenhandel denne avtalen foreslår er basert på allerede eksisterende humanitær lovgivning i folkeretten. Mange land har allerede gitt støtte til ideen om ATT, og Norges Fredsråd mener Norge bør gjøre det samme.

Våpenhandelkonvensjonens grunnprinsipper:

ATT har fire grunnprinsipper: Det første er at all internasjonal våpeneksport skal autoriseres av statlig myndighet. For Norges del er dette allerede tilfellet. Utvidelse av prinsippet til også å gjelde andre land bør være et greit krav. At stater må godkjenne våpeneksport betyr naturligvis ikke at man sikrer at våpen ikke havner i feil hender – mange stater har dårlige rulleblad i forhold til uansvarlig våpeneksport. Statlig kontroll betyr imidlertid at det vil være lettere å få innsyn i størrelse av leveranser og mottakere for våpeneksport. Enda viktigere er at det vil være lettere å plassere ansvaret for uansvarlig våpeneksport dersom statene må godkjenne den. Dette gjør at det internasjonale regelverket kan håndheves bedre.

Det andre grunnprinsippet i ATT er at regjeringene skal ta ansvar for at eksporten ikke medfører brudd på deres folkerettslige forpliktelser, inkludert eksport av våpen som medfører unødig lidelse og eksport til land som er omfattet av embargo. Som med det første prinsippet, er også det andre noe Norge allerede hevder å følge i praksis.

For det tredje krever ATT at våpeneksporten må begrenses etter forventet bruk. Regjeringer har ansvar for å forsikre seg om at våpen de eksporterer ikke blir brukt på en ulovlig måte. Eksporten må ikke gjennomføres dersom det foreligger kunnskap om

⁴⁷ St. Prp. Nr 1 (2003-2004) s 49

⁴⁸ Se www.controlarms.org

at våpnene vil bli brukt i motstrid med FN-charteret, brukt til alvorlige brudd på menneskerettighetene eller videresolgt og brukt til å bidra til noe av dette.

For det fjerde vil ATT at regjeringer ikke skal eksportere våpen hvis det er sannsynlig at disse vil bli brukt til voldelig kriminalitet, føre til politisk ustabilitet, skade bærekraftig utvikling eller bli videresolgt og brukt til noe av dette.

Både det tredje og fjerde prinsippet i ATT blir stort sett etterfulgt i norsk eksportpolitikk. Hovedforskjellen fra det eksisterende norske lovverket er at ATT vektlegger brudd på menneskerettigheter i tillegg til rene kriger. Norge følger uansett stort sett dette prinsippet i praksis, som også er betonet i EUs atferdskodeks for våpeneksport. Unntaket er spesialbehandlingen av gruppe 1-landene, nevnt ovenfor.

Våpenhandelskonvensjonen internasjonalt

Syv land har allerede erklært sin støtte til ATTs prinsipper, nærmere bestemt Irland, Nederland, Finland, Brasil, Kambodsja, Mali, Makedonia og Costa Rica. Kampanjen er imidlertid underveis i over 70 land og går foreløpig raskt fremover.

Arbeidet for ATT har likhetstrekk med kampanjen for å få til et internasjonalt forbud mot landminer. Landminekampanjen ble i sin begynnelse ansett som utopisk, men det tok ikke mange år før den ble en realitet. ATT er på mange måter mindre ambisiøs enn landminekampanjen, fordi den ikke tar sikte på å introdusere nye regler, men bare gjøre de gamle legalt bindende. Kravene er med andre ord ikke på noen måte radikale, selv om en eventuell gjennomføring av konvensjonen bærer løfte om store endringer i positiv retning.

Våpenhandelskonvensjonen i Norge

I Norge har SV og Venstre gått inn for at Norge bør tilslutte seg ATT. SVs Ingrid Opedal ba også utenriksminister Jan Petersen om en uttalelse om saken i oktober 2003. Svaret var at UD ikke ville arbeide med saken på det daværende tidspunkt, selv om man gav uttrykk for å støtte intensjonene i konvensjonen. Dette svaret var vanskelig å forstå for de som hadde vært involvert i prosessen med å bekjentgjøre myndighetene med ATT.

Utenriksministerens svar tydet på at Norge heller vil prioritere de allerede eksisterende samarbeidsformene for våpeneksport. Det viktigste kontrollregimet Norge deltar i angående konvensjonelle våpen er Wassenaar-samarbeidet. Dette regimet, dog på mange måter prisverdig, er ikke tilstrekkelig for å bringe internasjonal våpenhandel under kontroll. Utveksling av informasjon under Wassenaar er nemlig *frivillig*, hvilket naturligvis begrenser regimets effektivitet altfor sterkt.⁴⁹ ATT bringer løfter om å gjennomføre reell kontroll, noe Wassenaar ikke er i stand til.

En annen forklaring på norske UDAs vegring mot ATT kan være amerikansk motstand. Amerikanerne har gjort det klart at de ikke ønsker å underkaste seg en våpenhandelskonvensjon som ATT. Men som i så mange andre saker er amerikanerne bare halvveis motstandere: Selv om de ikke vil binde sin egen eksport til multilaterale

⁴⁹ <http://www.wassenaar.org>

regimer, er de veldig interessert i at andre land skal gjøre det. En norsk tilslutning til prinsippene i ATT vil neppe vekke noen sterke motreaksjoner fra amerikansk side.

ATT kan gjøre norske eksportprinsipper legalt bindende på det globale plan, men likevel gir ikke UD sin tilslutning. Dersom verken prioritering av andre kontrollregimer eller hensyn til USA er utslagsgivende, hva er så forklaringen på UD's vegring? Uansett årsak, er det på tide at UD strammer seg opp og ser seriøst på en konvensjon som er av meget stor potensiell betydning for menneskerettighetssituasjonen og den generelle sikkerheten på det globale plan.